

ОБУЧЕНИЕТО ПО ЗАСТРАХОВАНЕ И СОЦИАЛНО ДЕЛО В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ – СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Доц. д-р Пламен Йорданов, доц. д-р Румен Ерусалимов, доц. д-р Венцислав Василев, доц. д-р Николай Нинов, гл. ас. д-р Анелия Панева, гл. ас. д-р Валентина Нинова, гл. ас. д-р Таня Илиева, гл. ас. д-р Маргарита Николова, гл. ас. д-р Йордан Йорданов, докторант Жанета Ангелова, докторант Николай Илиев¹

Резюме

Обект на изследване е организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело, а предмет – институционалната рамка на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов и сродни висши училища в страната. Направен е опит за аргументиране на тезата, че модерното иновативно обучение по застраховане и социално дело може да бъде проекция единствено на солиден научноизследователски капацитет с теоретико-методологически и практикоприложни измерения, адаптиращ, но и приобщаващ богатите традиции към динамиката на съвременното. Основна цел на изследването е да се очертае пазарният профил на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“, във връзка с което са поставени и конкретните задачи:

- представяне на традициите и очертаване на научноизследователския фундамент на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“;

- извършване на сравнителен анализ на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ и в сродни висши училища в страната;

- очертаване на пазарните предимства, слабости, предизвикателства и насоки за развитие на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“.

Актуалността на изследването кореспондира с ролята на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов като участник в налагания клъстерен подход при организация на икономическото образование. Извършеното проучване на учебния процес във водещите висши икономически училища в страната позволява да бъдат очертани и насоките за развитие на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

¹ Студията е разработена съвместно от авторите, под общата редакция на доц. д-р Пл. Йорданов и гл. ас. д-р Ан. Панева.

Ключови думи: застраховане и социално дело, обучение, ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър“, ОНС „доктор.

JEL: G22; H55; I13; I23; I38.

THE TRAINING IN INSURANCE AND SOCIAL AFFAIR IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV – STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS

Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD, Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, PhD, Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD, Assoc. Prof. Nikolay Ninov, PhD, Head Assist. Prof. Aneliya Paneva, PhD, Head Assist. Prof. Valentina Ninova, PhD, Head Assist. Prof. Tanya Ilieva, PhD, Head Assist. Prof. Margarita Nikolova, PhD, Head Assist. Prof. Yordan Yordanov, PhD, PhD student Zhaneta Angelova, PhD student Nikolay Iliev

Abstract

The object of study is the organisational and economic issues of insurance and social affair, and the subject – the institutional framework of training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics in Svishtov and similar universities in the country. An attempt has been made to argue the thesis that the modern innovative training in insurance and social affair can be a projection only of solid research capacity with theoretical-methodological and practical-applied dimensions, adapting but also incorporating the rich traditions to the dynamics of modernity. The main goal of the research is to outline the market profile of the training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics. In this connection the specific tasks are set:

- presentation of the traditions and outlining the research foundation of the training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics;
- carrying out a comparative analysis of the training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics and in similar universities in the country;
- outlining the market advantages, weaknesses, challenges and development guidelines of the training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics.

The relevance of the study corresponds to the role of D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov as a participant in the imposed cluster

approach in the organisation of economic education. The study of the educational process in the leading economic universities in the country allows to outline the development guidelines of the training in insurance and social affair in D. A. Tsenov Academy of Economics.

Keywords: insurance and social affair, training, bachelor's degree, master's degree, doctor's degree.

JEL: G22; H55; I13; I23; I38.

Увод

Научноизследователската и преподавателската работа в областта на застраховането и социалното дело са „запазена марка“ на СА „Д. А. Ценов“. През 2018 г. бяха отбелязани 80 години академично преподаване по застраховане и социално дело и 70 години специалност „Застраховане и социално дело“. През 2020 г. се навършиха 70 години от създаването на едноименната катедра.

Подготовката на висококвалифицирани специалисти по застраховане и социално дело, способни да се реализират на конкурентния трудов пазар, е една от основните цели, които си поставя екипът на обучаващата катедра. Това е и естественото обяснение на проявения изследователски интерес – очертаването на пазарния профил на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ позволява да се открият неговите конкурентни предимства, да се идентифицират съществуващите слабости и да се очертаят насоките за бъдещо развитие.

Обект на изследване е организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело, а предмет – институционалната рамка на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов и сродни висши икономически училища в страната. Направен е опит за аргументиране на тезата, че модерното иновативно обучение по застраховане и социално дело може да бъде проекция единствено на солиден научноизследователски капацитет с теоретико-методологически и практикоприложни измерения, адаптиращ, но и приобщаващ богатите традиции към динамиката на съвременното. Основна цел на изследването е да се очертае пазарният профил на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“, във връзка с което са поставени и конкретните задачи:

- представяне на традициите и очертаване на научноизследователския фундамент на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“;

- извършване на сравнителен анализ на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ и в сродни висши училища от страната;

- очертаване на пазарните предимства, слабости, предизвикателства и насоки за развитие на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“.

В хода на изследователската работа е извършено проучване на организацията на учебния процес по застраховане и социално дело в УНСС – София, ИУ – Варна и ВУЗФ – София, въз основа на публично оповестена информация в интернет пространството, актуална към м. септември 2021 г. Използвани са традиционни научни методи като: исторически метод, кабинетно проучване на учебна документация, контент анализ на документи, описателен анализ, сравнителен анализ.

Изследването е фокусирано върху съдържателните характеристики и организационната рамка на обучението по застраховане и социално дело. Извън неговия обхват, на този етап, остават количествените характеристики на обучението, свързани най-вече с динамиката на броя на обучаваните студенти, докторанти и специализанти.

1. Традиции и научноизследователски фундамент на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов²

Историческото развитие на СА „Д. А. Ценов“ представлява поредица от изключително важни събития – началото е поставено със Завещанието на Дарителя, последвано от постепенното разкриване и утвърждаване на академичните специалности и изследователски школи, определящи нейния академичен профил.

С Наредбата-Законъ за Висшето търговско училище в гр. Свищов (1936 г.) първоначално се разкриват два отдела (понастоящем факултети) – финансово-административен и банков и кооперативно-застрахователен (Павлов, 50-годишни специалност „Застраховане и социално дело“, 1998, стр. 11). Преподаването на учебните дисциплини се осъществява от катедри, една от които е и катедра „Застрахователно дело“. Образователният процес е структуриран в учебни дисциплини, включващи лекции, семинарни занятия и лабораторни упражнения.

Окончателният общ учебен план на занятията е приет през месец юли 1938 г. С него, за първи път, в университетското икономическо образование в страната официално се поставят основите на преподаването на учебната дисциплина „Теория на застраховането“. Първият випуск на Висшето

² Тази част от разработката е основана на доклада, представен от проф. д-р ик.н. Нено Павлов и доц. д-р Румен Ерусалимов на кръглата маса, посветена на 80-годишнината на академичното преподаване по застраховане и социално дело и 70-годишнината от създаването на едноименната катедра, организирана и проведена в СА „Д. А. Ценов“ - Свищов през 2018 г. (Павлов & Ерусалимов, Непреходността на академичното наследство на Стопанска академия в застраховането и социалното дело, 2018).

търговско училище започва да изучава застраховане през есента на 1938 г. – в рамките на пети семестър с 2 часа лекции, 1 час упражнения и полагане на изпит в края на курса върху целия преподаван учебен материал. През м. май 1939 г. (Протокол №14/12.05.1939 г.) учебният план е коригиран – в него се предвижда, преподаването по застраховане през учебната 1939/1940 и следващи учебни години да се осъществява в целия трети курс – V и VI семестър (Радков, 2012, стр. 84, 115).

Обучението по застраховане придава специфичен облик на Свищовското висше училище. На практика то материализира волята на Дарителя, изразена в неговото завещание – преподаваните дисциплини „да обгръщат“ и науките по застрахователно дело.

През м. юни 1940 г. (Протокол №28/21.06.1940 г.) е приета и първата конкретна учебна програма за преподаване на общотeorетични и специализиращи познания по застраховане. С направените промени дисциплината „Общо учение за застраховането“, изучавана в трети курс, е допълнена със специализирания курс „Специално учение за застраховането“, предвиден за изучаване в четвърти курс (Разпис на лекциите 1937-1938 г., 1937). Във връзка с изпълнение на това решение, от 1 януари 1940 г. като преподавател е привлечен Велеслав Димитров Гаврийски (Протокол №12/22.12.1939 г.), превърнал се в един от основоположниците на изследователската школа и академичното обучение по застраховане в Свищовското висше училище.

През 1941 г. се създава Институт за застрахователно дело (Протокол №34/23.12.1941 г.), с което се създават условия и за последвалото разгръщане на структурата на преподаваните дисциплини в областта на застраховането. От началото на осмата (1943/1944) учебна година започва преподаването на дисциплината „Увод в застрахователното дело“ (в първи курс), при предвидено изучаване на теоретичния курс „Общо учение за застраховането“ (във втори курс) и на специализираната дисциплина „Специално учение за застраховането“ (в трети курс).

Кардиналните обществено-икономически промени след 9.09.1944 г. предизвикват съответна реформа и във висшето икономическо образование. Знакова за организационните реформи в Свищовското висше училище е учебната 1948/1949 г. В него, с одобрението на Комитета по наука, изкуство и култура, е обособен самостоятелен отдел „Застрахователно дело“ със специалност „Икономика на застраховането“ (История на ВФСИ „Д. А. Ценов“ (ръкопис), 1988, стр. 571), (Станев, 1996, стр. 38-39). С това решение, през учебната 1948/1949 г., във Висшето училище за стопански и социални науки в Свищов се поставя началото на организирано обучение по институционализирана на функционален принцип и държавно призната специалност застраховане³. На тази основа съвсем логично е и последвалото

³ Учебните дисциплини по специалността са: „Теория на застраховането“, „Организация на застрахователното предприятие“, „Застрахователно право“, „Лично и

официално обособяване и на специализираната катедра „Застрахователно дело“ с пръв ръководител проф. д-р В. Гаврийски, утвърдена официално със Заповед №409/31.01.1950 г. на тогавашния Комитет за наука, изкуство и култура. Изключителен принос за по-нататъшното развитие и утвърждаване на специалността и Свищовската научна школа по застраховане и социално дело има и проф. д-р Иван Кацаров, привлечен като преподавател през 1950 г.

Промените в стопанската практика, свързани с национализацията на застрахователните дружества, предопределят и последвалите промени в организацията на учебния процес. Свищовското висше училище става известно в международен план като национален образователен и научен център, единствен предлагащ специализирано академичното обучение по застраховане до 1993 г., когато в Университета за национално и световно стопанство – София се открива подобна специалност.

През периода 1951–1956 г. се издават първите академични учебници⁴ по застраховане в България – „Организация и планиране на застраховането“ (1951 г.), „Теория на застраховането“ (1953 г.), „Застрахователно право“ (1956 г.). През 1955–1956 г., единствено във вече преименувания Висш финансово-стопански институт, се организира обучение по специалността „Застрахователно дело“⁵. Към същата тази специалност през учебната 1964/1965 г. се обособяват два модула за обучение – „Застраховане“ и „Обществено осигуряване“ (преобразуван през 1967 г. в „Социално дело“). Профилирането на студентите в редовна форма на обучение се извършва в трети курс, а в задочна форма на обучение – в четвърти курс. Обучението е специализирано в подготовката на кадри за държавното обществено осигуряване, службите по обслужване на заетостта, пенсионното дело, здравеопазването, социалните грижи и почивното дело. По инициатива на проф. Ив. Кацаров, с Решение на Академичния съвет⁶ и Заповед №772/07.02.1968 г. на Министерството на народната просвета, в Свищовското висше училище се обособява и единствената в България катедра „Социално дело“.

Прилагането на модулното специализирано обучение по специалността предизвиква съответните промени в учебния план. В разписа на лекциите за учебната 1970/1971 г. е посочено, че преподаването на специализиращите дисциплини се осъществява в трети курс. Включват се нови университетски

имууществено застраховане“, „Застрахователна математика и статистика“, „Застрахователна техника“, „Счетоводство на застрахователното предприятие“, „Анализ на стопанската дейност на застрахователното предприятие“, „Обществено осигуряване“, „Методика на аквизицията“.

⁴ С автор проф. Гаврийски.

⁵ Доклад на зам.-ректора доц. М. Петров за задочното обучение във висшето училище (Петров).

⁶ Протокол №5/22.12.1967 г.

курсове⁷. В процеса на преподаване са включени и утвърдени специалисти от централни ведомства и БАН в София. Създаването на относително обособените два модула дава основание, през 1967 г., специалността да се преименува в „Застраховане и социално дело“.

С реформата във висшето образование през 1972/1973 г. обучението по модула „Застрахователно дело“ се трансформира в окрупнената специалност „Финанси, кредит и застрахователно дело“. В същото време модулет „Социално дело“ продължава да се развива в рамките на нововъведената във Висшето училище специалност „Икономика на труда“ (преименувана през 1976 г. в „Икономика на труда и социалното дело“). Това води и до значително увеличаване броя на учебните дисциплини съобразно разработените нови учебни планове.

През учебната 1981/1982 г. модулет „Социално дело“ става част от специалността „Финанси, кредит и застрахователно дело“ при запазване функционирането на катедра „Социално дело“ (с ръководител доц. д-р Здравко Георгиев) до 1984 г., когато двата модула отново се обединяват в общата специалност „Застраховане и социално дело“⁸, водена от обединената едноименна катедра с ръководител проф. д-р ик. н. Христо Драганов.

Пазарните реформи, бурното развитие на застрахователната индустрия и социалната сфера, реформирането на държавните структури и разширяването на възможността за професионална реализация обуславят и промените в организацията на провежданото обучение – разработват се и се предлагат нови, адекватни на търсенето модули и академични курсове⁹. Към настоящия момент (2021/2022 учебна година) специализираното обучение на студентите по специалността в ОКС „бакалавър“ се осъществява избираемо чрез изучаване на два блока логически и систематически обвързани дисциплини, предлагащи знания и умения в сферата на застраховането и социалнозащитните дейности, а в ОКС „магистър“ – по три магистърски програми („Застраховане“, „Социален мениджмънт“ и „Здравен мениджмънт“). Обучаващата катедра е в състав 9 преподаватели (4 хабилитирани) на основен трудов договор с Висшето училище с придобита ОНС „доктор“ по „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“. В процеса на

⁷ „Теория на рисковете“, „Презастраховане“, „Планиране на застраховането“, „Теория на общественото осигуряване“, „Организация на общественото осигуряване“, „Икономика и организация на здравеопазването“, „Застрахователна и осигурителна математика“, „Счетоводство, анализ и контрол на общественото осигуряване и пенсиите“, „Работна сила“, „Демография“, „Социална хигиена“, „Пенсионно и осигурително право“ и др.

⁸ Заповед №РД-114-113 на Министерството на просветата от 27.02.1984 г.

⁹ „Актьорство“, „Застраховане на екосистемите“, „Управление на риска“, „Застрахователен пазар“, „Застрахователен маркетинг“, „Трудови пазари и безработица“, „Демоикономика“, „Здравноосигурителни системи“, „Осигурителни схеми“, „Управление на ресурсите в здравеопазването“ и др.

разработване на учебната документация и същинското обучение по специалността участват, като гост-лектори, утвърдени специалисти от стопанската практика.

Профилът на научноизследователската работа, освен с персоналното академично израстване и обслужването на учебния процес, е предопределен и пряко свързан с динамиката на стопанските процеси и непрекъснато нарастващите изисквания към учебното съдържание. Научните публикации на членовете на академичния състав и докторантите, обучавани в катедра „Застраховане и социално дело”, се отличават с актуалност и рационалност, доколкото в тях се открояват проблеми и се предлагат решения не само обогатяващи научното познание, но и способстващи развитието на стопанската практика.

2. Организационна рамка и особености на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, УНСС – София, ИУ – Варна и ВУЗФ – София

2.1. Организационна рамка и особености на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ се осъществява по едноименната специалност, създадена преди повече от 70 години. То е организирано във всички степени и форми, съобразно изискванията на нормативната уредба и в пълно съответствие с мисията и целите на СА „Д. А. Ценов“. Негова отличителна характеристика е предлаганата уникална комбинация от общотeorетична и практикоприложна подготовка в областта на застраховането, социалното осигуряване, здравното осигуряване, социалното подпомагане и социалните услуги.

Основните цели, които си поставя катедра „Застраховане и социално дело” за развитието на специалността, са:

- подготовката на висококвалифицирани специалисти по застраховане и социално дело, способни да се реализират на конкурентния трудов пазар;
- превръщането на Стопанската академия в предпочитан избор за кандидат-студентите, които желаят да се обучават в областта на застраховането и социалното дело;
- постигането на висока разпознаваемост на научната продукция на преподавателския състав;
- интензифицирането на връзките с бизнеса и държавната администрация за реализацията на съвместни инициативи с висока добавена стойност.

Обучението в ОКС „бакалавър“¹⁰ е организирано и се предлага в редовна и задочна форма, финансирана от държавата, и в редовна, задочна и дистанционна форма – срещу заплащане. Продължителността на обучението е осем семестъра, разпределени в четири години. За студентите в редовна и дистанционна форма на обучение са предвидени 2999 часа аудиторна заетост, от които 2551 часа за задължителните и избираемите дисциплини. За студентите в задочна форма на обучение са предвидени 1403 часа аудиторна заетост, от които 1221 часа за задължителните и избираемите дисциплини. Предвидената по учебен план заетост осигурява придобиването на не по-малко от 240 кредита за пълния курс на обучение и не по-малко от 60 кредита за една учебна година. Обучението завършва с преддипломна практика и комплексен държавен изпит по специалността.

Обучението по специалност „Застраховане и социално дело“ в ОКС „бакалавър“ се отличава с наличие на разумно подбран блок от фундаментални дисциплини, даващи основни икономически познания на студентите. Големият брой специализиращи дисциплини, обвързани в добра логическа последователност, насочва фокуса на обучението към профила на специалността и осигурява плавен преход от фундаментални към специализиращи знания и умения. В учебния план са включени 59 позиции за учебни дисциплини, в т.ч. 29 задължителни дисциплини (13 от тях са от областта на застраховането и социалнозащитните дейности) и 18 блока с избираеми дисциплини (11 от тях включват дисциплини по проблематиката на застраховането и социалнозащитните дейности). Общият брой на дисциплините, осигуряващи специализираната подготовка по специалността в областта на застраховането, е 23, а в областта на социалнозащитните дейности – 24.

Обучението по специалност „Застраховане и социално дело“ в ОКС „магистър“ се осъществява в 3 профилирани магистърски програми – „Застраховане“, „Социален мениджмънт“ и „Здравен мениджмънт“. То е организирано в редовна и дистанционна форма срещу заплащане с продължителност, диференцирана съобразно професионалното направление и специалността на придобитото висше образование:

- 2 семестъра с 9 позиции за учебни дисциплини за завършили специалност „Застраховане и социално дело“, при общ хорариум за задължителните дисциплини 1500 часа и 120 кредита;

- 2 семестъра с 10 позиции за учебни дисциплини за завършили висше образование в професионални направления „Икономика“, „Администрация и управление“ или „Туризм“ по специалност, различна от „Застраховане и социално дело“, при общ хорариум за задължителните дисциплини 1650 часа и 66 кредита;

¹⁰ Квалификационната характеристика на специалността „Застраховане и социално дело“ и учебните планове за обучение в ОКС „бакалавър“ са достъпни на сайта на Стопанска академия (Специалност "Застраховане и социално дело").

- 4 семестъра с 19 позиции за учебни дисциплини за завършили ОКС „бакалавър“ или „магистър“ по икономически специалности, при общ хорариум за задължителните дисциплини 3000 часа и 120 кредита;

- 4 семестъра с 19 позиции за учебни дисциплини за завършили ОКС „професионален бакалавър“ в професионални направления „Икономика“ и „Администрация и управление“, при общ хорариум за задължителните дисциплини 3000 часа и 120 кредита.

Продължителността на обучението и включените в учебния план дисциплини са съобразени с наличието или необходимостта от формиране на общоикономически и специализиран фундамент, съответстващ на знанията и уменията, придобивани в процеса на обучение по специалността в ОКС „бакалавър“, и неговото надграждане съобразно образователните цели на обучението в ОКС „магистър“.

Основната образователна цел на магистърска програма „Застраховане“ е подготовката на квалифицирани специалисти за нуждите на застрахователната наука и практика, притежаващи задълбочени знания, умения и практически навици, предоставящи им възможност за работа в сферата на застраховането в България и в страните – членки на Европейския съюз. Обучението на студентите включва общотeorетична и практикоприложна подготовка в областта на застраховането. Прилагането на съвременни методи и техники на обучение (научни дискусии, решаване на казуси и др.), възможността за работа в екип и самостоятелна подготовка подпомагат студентите при цялостното усвояване на теоретичните знания, реализиране на конкурентни предимства и изграждане на способности за по-нататъшно професионално усъвършенстване чрез формите за обучение през целия живот (Квалификационна характеристика на магистърска програма "Застраховане").

Образователната цел на магистърска програма „Социален мениджмънт“ е подготовката на висококвалифицирани специалисти за нуждите на социалнозащитните дейности. Обучението, базирано на утвърдилите се като традиционни национални и международни практики и иновативни подходи в областта на мениджмънта на социалните дейности в условията на риск и неопределеност, предлага специализиращо знание и провокира творческа интерпретация и нестандартен подход при решаване на управленските казуси от дейността на системите и организациите от социалната сфера (Квалификационна характеристика на магистърска програма „Социален мениджмънт“).

Целта на обучението по магистърска програма „Здравен мениджмънт“ е, студентите да придобият мениджърски знания, умения и навици: да вземат решения в условията на здравноосигурителен риск и неопределеност (условия, които са присъщи на Националната здравноосигурителна каса, застрахователните дружества и лечебните заведения), да могат да проучват осигурителния (застрахователния) пазар, да познават здравния маркетинг,

комуникациите, рекламата, необходими за успешното развитие на лечебните заведения и здравноосигурителните институции (Квалификационна характеристика на магистърска програма „Здравен мениджмънт“).

Докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ е създадена и развивана в духа и в съответствие с волята на Дарителя като възплъщение на достиженията на Свищовската школа в областта на научните изследвания и преподаването на застрахователната и осигурителната теория и практика. Обучението е ориентирано към специфичната проблематика на организацията и мениджмънта в сферата на застраховането и социалното дело¹¹.

Приемът и обучението по докторската програма се осъществява съобразно разпоредбите на приложимите в националното законодателство и вътрешноакадемична нормативна уредба. Право на обучение в ОНС „доктор“ имат лица с придобита ОКС „магистър“. Обучението се осъществява в редовна, задочна, самостоятелна или дистанционна форма, финансирано от държавата, докторанта или трета страна. Продължителността на обучението е до 3 години за редовна и самостоятелна форма и до 4 години за задочна и дистанционна форма. Приемът на български граждани за обучение в редовна, задочна и дистанционна форма на докторантура се извършва с конкурс, а в самостоятелна форма на обучение – без конкурс, въз основа на представен и обсъден на заседание на катедрата разработен в основната си част дисертационен труд (Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“).

Обучението на докторантите включва дейности със задължителен, избираем или факултативен характер – изпити от докторантски минимум, посещение и участие в курсове и семинари, научноизследователска и публикационна дейност, участие в научни форуми (национални и/или международни), участие в проекти (национални и/или международни), участие в международна мобилност; педагогическа, експертна и/или консултантска дейност, разработване и обсъждане на дисертация, предварително обсъждане на докторска дисертация. Разпределението на дейностите се извършва в Индивидуален учебен план. Общият брой кредити при изпълнение на задължителните елементи по учебен план е 210 (от общо предвидени 240), в т.ч. 30, свързани с подготовка и полагане на изпити от докторантски

¹¹ Отличителните характеристики и организацията на обучението по програмата са представени в нейните Квалификационна характеристика (Квалификационна характеристика на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“) и учебни планове (Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ - редовна форма), (Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ - задочна форма), (Учебен план на ДП "Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)" - самостоятелна форма).

минимум (два, определяни във всеки конкретен случай съобразно обекта и предмета на дисертационното изследване), 20 – с подготовката и полагането на зачет по задължителен семинар „Методика на научните изследвания“, 120 – за разработване на дисертационен труд и 40 – при изпълнение на изискуемата минимална публикационна активност.

Следдипломното, факултативното и професионалното обучение по застраховане и социално дело, организирано в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, придава комплексен характер и едновременно с това добавя гъвкави възможности за надграждане на традиционния образователен продукт¹².

Следдипломното обучение в областта на застраховането се предлага по специализация „Застраховане“. Специално внимание се отделя на тенденциите в развитието на застрахователния пазар в България, на видовете застрахователни услуги, на презастраховането, на рисковете в застрахователната дейност, оценката на щетите в автомобилното застраховане и ИТ-услугите. В рамките на специализацията се предлагат четири програми: „Актюерство“; „Застрахователен мениджмънт“; „Експертиза и оценка на щетите в автомобилното застраховане“ и „Застраховане“. Следдипломното обучение в областта на социалното дело е насочено към получаване на разностранни и задълбочени знания и умения, концепции, теории и механизми за управление на социалните и здравните дейности. То се осъществява по програмите „Здравен мениджмънт“, „Социален мениджмънт“ и „Икономика на здравеопазването“.

По линия на факултативното обучение се предлагат възможности за дългосрочна специализация на студенти, изучаващи икономически и неикономически специалности в Стопанската академия или други висши училища в страната, както и за дипломирани специалисти със завършено висше образование. Обучение в тази форма се предлага по специализация „Застраховане“. То е с продължителност 4 семестъра в рамките на две учебни години по учебен план, включващ осем дисциплини. Организира се в групова форма и завършва с полагането на комплексен изпит.

Професионалното обучение включва различни форми на продължаващо обучение, ориентирано към удовлетворяване потребностите от допълнителна подготовка или валидиране на професионални знания, умения и компетентности. То се предлага в различни форми – дневна, вечерна и задочна, индивидуална или групова, присъствена или дистанционна, а предлаганите квалификационни курсове на практика покриват широкия периметър на организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело:

¹² Обща информация относно организационната специфика на следдипломното, факултативното и професионалното обучение по застраховане и социално дело, организирано в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, е достъпна на сайта на висшето училище: (Факултативно обучение), (Следдипломно обучение), (Професионално обучение).

- „Застрахователен мениджмънт (организация и управление на застраховането“, „Въведение в застраховането“, „Понятия и принципи в застраховането“, „Роля на застрахователния брокер при сключване, поддържане и уреждане на щетите по „Каско“ застраховката на МПС“, „Роля на застрахователния брокер при сключване, поддържане и уреждане на щетите по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, „Повишаване застрахователната култура на населението“, „Посреднически умения в застраховането“ и „Управление на риска чрез застраховане“ – в областта на застраховането;

- „Основи на социалната работа“; „Социални услуги“; „Социална медицина“; „Психология и социология на социалната работа“; „Социална защита на деца и семейства в риск“; „Алтернативни грижи за деца и семейства в риск“; „Интеграция и трудова заетост на лица с увреждания“; „Проектно финансиране на социалните дейности“; „Основи на социалното подпомагане“; „Дългосрочни социални грижи“ – в областта на социалното дело.

2.2. Организационна рамка и особености на обучението по застраховане и социално дело в УНСС – София

Една от специалностите, предлагани в УНСС в рамките на професионално направление „Икономика“, е специалността „Застраховане и социално дело“, с водеща катедра „Човешки ресурси и социална защита“.

Обучението в ОКС „бакалавър“ по специалността „Застраховане и социално дело“ е с продължителност 8 семестъра (4 години) и завършва с държавен изпит. Организирано е в редовна форма, по държавна поръчка и срещу заплащане. По учебен план са предвидени 2670 часа аудиторна заетост за пълния курс на обучение и придобиване на 240 кредита (60 кредита за една учебна година). В първи и втори курс студентите от специалност „Застраховане и социално дело“ изучават университетски учебни дисциплини от профила на професионално направление „Икономика“. В трети курс се изучават факултетни учебни дисциплини. В четвърти курс се изучават профилиращи учебни дисциплини. В осмия семестър е предвидено провеждане на преддипломен стаж и полагане на държавен изпит. За преддипломния стаж са определени 4 кредита и извънаудиторна заетост от 120 часа, а за държавния изпит – 10 кредита и извънаудиторна заетост от 250 часа (УНСС, 2021а).

Учебният план на специалност „Застраховане и социално дело“ в УНСС включва 48 позиции за учебни дисциплини, в т.ч. 34 задължителни дисциплини, 10 блока с избираеми дисциплини и 4 факултативни дисциплини. Блоковете с избираеми дисциплини съдържат между 2 и 6 дисциплини, от които се избира една. В учебния план не се предвижда изучаването на чужди езици. Тридесет и пет от дисциплините са без аналог в учебните

планове за обучение по специалността в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, но те не са профилиращи в областта на застраховането и социалнозащитните дейности.

Позициите за профилиращи дисциплини са 13 (27,08% от всички позиции за учебни дисциплини). В учебния план са предвидени 7 позиции за учебни дисциплини от областта на застраховането (14,58% от всички позиции за учебни дисциплини) и 6 позиции за учебни дисциплини от областта на социалнозащитните дейности (12,50% от всички позиции за учебни дисциплини). Две от профилиращите дисциплини са без аналог в учебните планове за обучение по специалността в СА „Д. А. Ценов“ („Разработване и управление на проекти в социалната сфера“ и „Застраховане в международния бизнес“) в ОКС „бакалавър“, но проблематиката на проектното финансиране на социалните дейности е залегнала в плановете за обучение по специалността в ОКС „магистър“.

Обучение в областта на застраховането и социалното дело в ОКС „магистър“, съпоставимо (като проблематика) с обучението по едноименната специалност и в същата ОКС, организирано в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, в УНСС се предлага по 2 специалности в 2 професионални направления – по специалност „Застраховане и социално дело“ – в рамките на професионално направление „Икономика“ (УНСС, 2021б) и по специалност „Публична администрация“ със специализация „Здравен мениджмънт“ – в рамките на професионално направление „Администрация и управление“ (УНСС, 2021в). Обучението по специалността „Застраховане и социално дело“ през уч. 2021/2022 г. е организирано в редовна форма и е с продължителност 2 семестъра (срещу заплащане) – за завършили специалност „Застраховане и социално дело“ и с продължителност 3 семестъра (по държавна поръчка и срещу заплащане) – за завършили специалност от всички професионални направления без специалност „Застраховане и социално дело“. Обучението по специалността „Публична администрация“ със специализация „Здравен мениджмънт“ е организирано в дистанционна форма срещу заплащане с продължителност 3 семестъра – за завършили специалност от всички професионални направления (УНСС, 2021г).

Учебният план на специалността „Застраховане и социално дело“ със срок на обучение 2 семестъра в УНСС (УНСС, 2021д) включва 10 позиции за дисциплини (вкл. защита на дипломна работа) с общ хорариум 1605 часа и 61 кредита, при брой на специализиращите дисциплини 9. Учебният план на специалността „Застраховане и социално дело“ със срок на обучение 3 семестъра в УНСС (УНСС, 2021д) включва 16 позиции за дисциплини (вкл. защита на дипломна работа) с общ хорариум 2355 часа и 91 кредита, при брой на специализиращите дисциплини 15. Учебният план на специалността „Публична администрация“ със специализация „Здравен мениджмънт“ със срок на обучение 3 семестъра в УНСС (УНСС, 2021д) включва 15 позиции

за дисциплини (вкл. защита на дипломна работа) с общ хорариум 2325 часа и 90 кредита, при брой на специализиращите дисциплини 14.

Специализиращата подготовка в процеса на обучение по специалност „Застраховане и социално дело“ в ОКС „магистър“ в УНСС се осигурява чрез дисциплините „Демографски основи на застраховането и социалното дело“, „Застраховане“, „Имуществено застраховане“, „Лично застраховане“, „Организационно поведение“, „Социално осигуряване“, „Здравословни и безопасни условия на труд“, „Осигурителни фондове“, „Социална политика и социалнозащитни стратегии“, „Контролинг в застраховането“, „Управление на риска в застраховането“, „Актюерски разчети в застраховането“, „Анализ на дейността на застрахователното дружество“, „Актюерски разчети и инвестиционни портфейли на пенсионните фондове“, „Застрахователен пазар“, „Информационни системи в застраховането“, „Информационни системи на осигурителните фондове“ и „Управление на човешките ресурси в застраховането“. По същество това са дисциплини, които разглеждат проблематика, обхваната от дисциплини, включени в учебните планове за обучение по специалността „Застраховане и социално дело“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов в ОКС „бакалавър“ и по програмите за обучение в ОКС „магистър“. Като дисциплини, включени в учебния план за обучение по специалност „Застраховане и социално дело“ в ОКС „магистър“ в УНСС, изучаващи проблематика, оставаща извън предметната област на дисциплините, изучавани по специалността „Застраховане и социално дело“ в ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, могат да бъдат посочени едва 3 – „Здравословни и безопасни условия на труд“, „Информационни системи на осигурителните фондове“ и „Управление на човешките ресурси в застраховането“. Същевременно голяма част от проблематиката, попадаща в предметната област на дисциплините, профилиращи обучението по магистърските програми „Застраховане“ и „Социален мениджмънт“, не намира пряк аналог в учебните планове на специалността „Застраховане и социално дело“ в УНСС – „Икономика на здравеопазването и здравето осигуряване“, „Осигурително право“, „Трудов пазар и безработица“, „Социално програмиране“, „Финансиране на социалните дейности“, „Финансова администрация и регулации на социалните дейности“, „Отчитане на застрахователната дейност“, „Застрахователно право“, „Застрахователно посредничество“, „Застрахователен мениджмънт“, „Експертни оценки в застрахователното дружество“, „Инвестиции на застрахователното дружество“, „Рисково-базиран надзор в застраховането“, „Платежоспособност на застрахователното дружество“.

Специализиращата подготовка в процеса на обучение по специалност „Публична администрация“ със специализация „Здравен мениджмънт“ в ОКС „магистър“ в УНСС се осигурява чрез дисциплините „Здравно законодателство“, „Икономика на благосъстоянието“, „Медицинска статистика“,

„Основи на публичната администрация“, „Социология“, „Здравен маркетинг“, „Здравна политика“, „Икономика на здравеопазването“, „Капиталово бюджетиране“, „Управление на здравеопазването“, „Счетоводство на здравната организация“, „Управление на проекти“, „Управление на здравноосигурителни фондове“, „Управление на персонала на здравната организация“, „Нестопански организации в здравеопазването“, „Управление на качеството в здравеопазването“, „Здравно-информационни стандарти“, „Международни институции и администрация“ и „Предприемачество и иновации“. Само по 4 от така представените дисциплини не може да бъде посочен пряк аналог като проблематика, попадаща в предметната област на дисциплините, предвидени за изучаване по специалността „Застраховане и социално дело“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов – „Управление на качеството в здравеопазването“, „Счетоводство на здравната организация“, „Медицинска статистика“ и „Основи на публичната администрация“.

Обучението в ОНС „доктор“ в УНСС е организирано съобразно изискванията на приложимите законодателство и университетска нормативна уредба. То е с продължителност до 3 години за редовна и самостоятелна форма и до 4 години – за задочна форма. Работата на докторанта подлежи на периодично атестиране.

Катедра „Човешки ресурси и социална защита“, водеща обучението по специалността „Застраховане и социално дело“ в УНСС, предлага обучение в ОНС „доктор“ по ДП „Икономика и организация на труда“, като акцентът е поставен върху проблематиката на пазара на труда, формирането на човешкия капитал, организацията на труда и трудовите стандарти, индустриалните отношения, социалната политика, осигурителните системи, пенсионните системи и системите за осигуряване при временна неработоспособност и безработица (УНСС, 2021е). Поради липсата на достъпна учебна документация е невъзможно да бъде извършена детайлна съпоставка на предлаганото обучение по тази докторска програма с обучението по ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (застраховане и социално дело), предлагано в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Научноизследователската работа по проблематиката на застраховането и социалното дело попада и в предметната област на обучението в ОНС „доктор“ по Докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ с водеща катедра „Финанси“. Учебният план (УНСС, 2021ж) предвижда обучение по докторски дисциплини, работа по дисертацията и публикации, и учебно-методическа и педагогическа подготовка. Докторските дисциплини са разпределени в 2 блока – задължителни за професионалното направление („Икономикс“, „Методология и методика на научните изследвания“ и „Статистически методи и иконометрични модели в изследователската дейност“) и избираеми за докторската програма и катедрата (сред които са посочени дисциплините „Публични схеми в со-

циалното осигуряване“, „Осигурителни системи от капиталов тип“, „Застраховане – принципи и практика“ и „Общо застраховане“, както и унифицираната позиция „Реферат по темата на дисертационния труд“. Предвиденият общ хорариум за задължителните дисциплини е 750 часа (30 кредита), а за избираемите дисциплини (не по-малко от 3 и не повече от 4) – 750 часа (30 или 40 кредита – в зависимост от броя на избраните дисциплини). Обучението завършва със защита на дисертация, а изпълнението на задълженията по учебен план е обвързано с придобиването на не по-малко от 190 кредита.

В рамките на обучението в ОНС „доктор“ по Докторска програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство (Публична администрация)“, с водеща катедра „Публична администрация“, в УНСС се провежда научноизследователска работа и по проблемите на социалната сфера и предимно на здравеопазването (УНСС, 2021з). В учебния план (УНСС, 2021и) за обучение по програмата, обаче, освен чрез стандартната позиция „Реферат по темата на дисертационния труд“, организационно-икономическата проблематика на социалнозащитните дейности само отчасти попада в обхвата на 1 от предвидените за изучаване като избираеми дисциплини, а именно „Финансиране на публични услуги“ (УНСС, 2021к).

Продължаващото обучение в УНСС се администрира от Института за следдипломна квалификация. То се организира като групово и индивидуално в редовна, задочна и дистанционна форма, чрез паралелно водене на учебни дисциплини и/или на модулен принцип. Видно от официално оповестената на сайта на УНСС информация (Институт за следдипломна квалификация при УНСС, 2021а), продължаващото обучение по организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело се осъществява в предлагания квалификационен курс за придобиване на правоспособност „Здравен мениджмънт“.

Квалификационният курс за придобиване на правоспособност „Здравен мениджмънт“ е предназначен за придобиване на правоспособност за управител на здравно заведение и е съобразен с нормативните изисквания за признаване на правоспособност за упражняване на дейността. Предлага се в групова, а по изключение – и в индивидуална форма. Обучението се провежда в модулна форма, присъствено в събота и неделя, с предвидена възможност за дистанционно участие чрез онлайн платформата Тиймс. Курсът е с продължителност 2 семестъра. В учебния план е предвидено изучаването на дисциплините „Здравна политика“, „Управление на здравеопазването“, „Икономика на здравеопазването“, „Финанси на здравната организация“, „Здравен маркетинг“, „Управление на персонала в здравната организация“, „Правно регулиране на здравеопазването“, „Управление на здравното осигуряване“, „Управление на доброволните здравноосигури-

телни фондове“, „Основи на мениджмънта“, „Бизнес планиране“, „Търговско право“ и „Медицинска статистика“ (Институт за следдипломна квалификация при УНСС, 2021б).

Предлаганата следдипломна специализация „Риск-мениджър“ предлага знания и умения по отношение структуриране на процеса по управление на риска и по-конкретно: определяне на целите, изготвянето на стратегия за управление на риска, идентифицирането, оценката и предприемането на действия за намаляване на експозицията на конкретните рискове. Обучението е с продължителност три месеца (45 астрономически часа аудиторна заетост и 120 часа извънаудиторна заетост), организирано на модул принцип (Институт за следдипломна квалификация при УНСС, 2021в).

Краткосрочният обучителен курс „Риск-мениджър“ е с продължителност до 60 часа в рамките на 2 месеца, в присъствена и дистанционна форма (чрез платформата Тиймс) и предлага знания и умения относно структурирането на процеса по управление на риска – определяне на целите, изготвянето на стратегия за управление на риска, идентифицирането, оценката и предприемането на действия за намаляване на експозицията на конкретните рискове (Институт за следдипломна квалификация при УНСС, 2021а).

2.3. Организационна рамка и особености на обучението по застраховане и социално дело в ИУ – Варна

Една от специалностите, предлагани в ОКС „бакалавър“, е специалността „Социална сигурност и застраховане“ (ИУ - Варна, 2021а), с водеща катедра „Финанси“. Обучението по нея е с продължителност 8 семестъра в редовна форма. Учебният план предлага изучаването на общо 67 дисциплини (без факултативните), разпределени в 41 позиции за задължителни, избираеми, фундаментални и специални дисциплини. Практическото обучение на студентите се извършва в рамките на 6-и семестър. Обучението завършва с комплексен държавен изпит по специалността или със защита на дипломна работа. Общият хорариум в аудиторна заетост за курса на обучение е 2265 часа, а изпълнението на предвиденото по учебен план е обвързано с придобиване на 247 кредита.

Профилът на обучението по специалността „Социална сигурност и застраховане“ следва да бъде обвързан с предлаганите знания и умения по дисциплините „Икономика на труда“, „Основи на социалното осигуряване“, „Въведение в застрахователното дело“, „Социална статистика“, „Демографска статистика“, „Публично пенсионно осигуряване“, „Частни пенсионни схеми“, „Застрахователни сделки“, „Счетоводство на осигурителните фондове“, „Застрахователно счетоводство“, „Здравноосигурителни системи“, „Презастраховане“, „Общински финанси и социални дейности“, „Регулиране и надзор на финансовия сектор“. Тематичната съпоставка дава

основание да се твърди, че по същество това са дисциплини, третиращи проблематика, която представлява част и от предметната област на дисциплините, предвидени за изучаване по специалността „Застраховане и социално дело“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, напр.: дисциплината „Основи на социалното осигуряване“ кореспондира с проблематиката на дисциплината „Икономика на социалното осигуряване“, дисциплината „Въведение в застрахователното дело“ кореспондира с дисциплината „Икономика на застраховането“, дисциплината „Здравноосигурителни системи“ кореспондира с дисциплината „Икономика на здравеопазването и здравето осигуряване“ и т.н. Като дисциплина, предвидена за изучаване в ИУ – Варна, без аналог в учебния план за обучение по специалността „Застраховане и социално дело“ в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, може да бъде посочена единствено дисциплината „Счетоводство на осигурителните фондове“.

В рамките на професионално направление „Икономика“, катедра „Финанси“ на ИУ – Варна предлага обучение в ОКС „магистър“ по специалността „Финанси и иновации“ (ИУ - Варна, 2021б). Обучението е с продължителност 2 семестъра и е организирано в дистанционна форма. Само две от включените в учебния план за обучение по специалността дисциплини („Социални иновации“ и „Животозастраховане и продуктови иновации“) обаче, са обвързани, в една или друга степен, с организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело.

В рамките на професионално направление „Икономика“, катедра „Финанси“ на ИУ – Варна предлага и обучение в ОНС „доктор“. То е организирано в Докторска програма „Финанси“ и е насочено към придобиване и осъвременяване на теоретични концепции и практически умения в областта на финансите (ИУ - Варна, 2021в). Планът на дейностите в рамките на обучението по ДП „Финанси“ е структуриран в три части – образователна програма (60 кредита), научна програма (70 кредита) и защита на дисертационен труд пред научно жури (50 кредита).

В рамките на образователната програма е предвидено:

- полагане на 1 изпит от групата „Фундаментални дисциплини“ (включваща дисциплините „Микроикономика“, „Макроикономика“, „Международна икономика“, „Теория на управлението“, „Икономика на предприятието“, „Европейска икономическа интеграция“) – 10 кредита;

- полагане на 1 изпит от групата „Специални дисциплини“ (включваща дисциплините „Основи на банковото дело“, „Банков мениджмънт“, „Теория на финансовото посредничество“, „Корпоративни финанси“, „Финансови пазари и инвестиции“, „Застрахователно дело“, „Публични финанси“, „Фискален федерализъм“, „Социално осигуряване и подпомагане“) – 10 кредита;

- полагане на 1 изпит по дисциплина от групата „Методология и методика на научното познание“ („Методология и разработване на дисертация“ или „Финансова статистика в емпиричните изследвания“) – 5 кредита;

- полагане на 1 изпит по дисциплина от групата „Езикова и компютърна подготовка“ („Английски език“, „Немски език“, „Френски език“, „Руски език“, „Интернет и офис приложения в научните изследвания“, „Статистически и иконометричен софтуер“) – 5 кредита;

- осъществяване на преподавателска или експертна дейност – ръководство на упражнения, научно ръководство на дипломни работи, рецензиране на дипломни работи, експертна и консултантска дейност – 20 кредита;

- посещение на 1 курс от докторско ниво („Методология на научните изследвания“, „Съвременни електронни ресурси“, „Библиография, библиографски източници и описание“ или „Количествени методи в икономиката“) – 10 кредита.

Научната програма включва:

- научни публикации и проекти (общо 50 кредита) – разработване и публикуване на научни доклади (по 10 кредита за всеки доклад), разработване и публикуване на научни статии (по 20 кредита за всяка научна статия) и участие в научни проекти (по 10 кредита за научен проект);

- обсъждане на дисертационен труд (20 кредита) – обсъждане на дисертационен труд пред първичното звено с решение за отчисляване с право на защита (20 кредита).

Центърът за професионално обучение към ИУ – Варна е лицензиран съгласно изискванията на НАПОО (Национална агенция за професионално обучение и образование) през м. септември 2018 г. Към момента предлаганото обучение (краткосрочно, професионално или по част от професия) е ориентирано към области, различни от организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело (ИУ - Варна, 2021г).

2.4. Организационна рамка и особености на обучението по застраховане и социално дело във ВУЗФ – София

Една от програмите, предлагани от ВУЗФ в ОКС „бакалавър“, е програмата „Застраховане, осигуряване и финанси“. Обучението е организирано в редовна, задочна и дистанционна форма на български език и е с продължителност 8 семестъра. Профилиращата подготовка по програмата се осигурява чрез дисциплините „Застрахователно счетоводство“, „Осигурителни продукти и осигурителен пазар“, „Вътрешен контрол в застрахователното дружество“, „Презастраховане“, „Застрахователни продукти и застрахователен пазар“, „Здравно осигуряване и застраховане“, „Международни осигурителни отношения“, „Осигурителни отношения“ и „Финансов мениджмънт“ (ВУЗФ, 2021а).

ВУЗФ предлага обучение в ОКС „магистър“ по 16 магистърски програми, три от които обвързани с организационно-икономическата проблематика на застраховането и социалното дело – „Застрахователен бизнес и

риск мениджмънт“, „Финансов мениджмънт на социалните и здравни системи“ и „Пенсионно и здравно осигуряване“ (ВУЗФ, 2021б).

Обучението по програмата „Застрахователен бизнес и риск мениджмънт“ е организирано в редовна, задочна и дистанционна форма на български език. Профилиращата подготовка по програмата се осигурява чрез дисциплините „Управление на бизнес процесите в застраховането“, „Организация и управление на застрахователното дружество“, „Рисково базирано управление на застрахователни портфейли“, „Актьорство“ и „Анализ на застрахователната дейност“ (ВУЗФ, 2021в).

Обучението по програмата „Финансов мениджмънт на социалните и здравни системи“ е организирано в редовна, задочна и дистанционна форма на български език. Профилиращата подготовка по програмата се осигурява чрез дисциплините „Социална политика“, „Управление на социалното осигуряване“, „Капиталови пенсионни фондове“, „Иновации и предприемачество в социалните системи“, „Организация и финансиране на здравна система“, „Организация и финансиране на социалното подпомагане“, „Превенция срещу злоупотреби и измами в социалното и здравно осигуряване“ (ВУЗФ, 2021г).

Обучението по програмата „Пенсионно и здравно осигуряване“ е организирано в редовна, задочна и дистанционна форма на български език. Профилиращата подготовка по програмата се осигурява чрез дисциплините „Управление на бизнес процесите в пенсионното осигуряване“, „Корпоративни и професионални пенсионни фондове“, „Управление на риска и паричните потоци в пенсионноосигурителната компания“, „Здравна система“ и „Актьорски техники в пенсионното и здравното осигуряване“ (ВУЗФ, 2021д).

ВУЗФ предлага обучение в ОНС „доктор“ по две програми, едната от които е докторската програма „Финанси, застраховане и осигуряване“. Обучението е организирано в самостоятелна, дистанционна, редовна и задочна форма. В процеса на обучение е предвидено изучаването на две базови дисциплини и на една избираема дисциплина. Базовите дисциплини са „Икономикс“ и „Методология и методика на научните изследвания“. Списъкът с избираемите дисциплини съдържа 12 позиции – 11 предварително определени дисциплини („Парична теория и политика“, „Публични финанси“, „Корпоративни финанси“, „Международни финанси“, „Банково дело“, „Теория на застраховането“, „Анализ и оценка на риска в застраховането“, „Презастраховане“, „Теория на социалното осигуряване“, „Здравно осигуряване“, „Осигурителен пазар и осигурителни продукти“) и възможност за конкретизация на една дисциплина по избор извън посочения списък съобразно темата на дисертационния труд (ВУЗФ, 2021е).

3. Предимства, слабости и предизвикателства пред обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

3.1. Предимства на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Извършените проучвания позволяват да бъдат очертани силните страни на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов:

- разгърнатото образователно портфолио в ОКС „бакалавър“, чрез което се предлага обучение в редовна, задочна и дистанционна форма на обучение;
- профилиращото обучение в ОКС „магистър“, предлагано чрез трите образователни програми в областта на застраховането и социалнозащитните дейности;
- обучението в ОНС „доктор“, организирано в четирите допустими форми съгласно Закона за развитието на академичния състав в Република България – редовна, задочна, самостоятелна и дистанционна;
- добре структурираните учебни планове за обучение по специалността в различните образователно-квалификационни степени, осигуряващи широкопрофилна теоретична и специализираща професионална подготовка;
- модерната учебна документация, разработвана и обновявана с участието на представители на практиката и студенти, съобразно достиженията на научното познание и изискванията на социално-икономическото развитие;
- актуалното учебно съдържание, успешно интегриращо в учебния процес резултатите от научноизследователската работа на състава на водещата катедра;
- уникалното по своя характер обучение от гледна точка на предвидените за изучаване профилиращи дисциплини;
- малкият брой на профилиращите дисциплини, включени в сравнените учебни планове за обучение по сходни специалности в ОКС „бакалавър“ и в ОКС „магистър“, които не са застъпени, като проблематика, в учебните планове за обучение по специалността „Застраховане и социално дело“ в СА „Д. А. Ценов“;
- значителната част от проблематиката, предвидена за изучаване по профилиращи дисциплини в ОКС „бакалавър“ в СА „Д. А. Ценов“, която е застъпена и в сравняваните учебни планове за обучение в другите висши училища, но в ОКС „магистър“;
- достатъчният брой избираеми дисциплини в ОКС „бакалавър“, което мотивира участието на студентите в учебния процес и улеснява студентската мобилност;

- възможностите за факултативно изучаване на дисциплини, позволяващо придобиване на знания и умения извън профилираната подготовка по специалността, съобразно интересите и предпочитанията на студентите;

- предвиденото чуждоезиково обучение с икономическа насоченост, което улеснява международната студентска мобилност, увеличава конкурентните предимства и дава възможност за професионална реализация в чужбина;

- висококвалифицираният състав на водещата катедра, включващ лица с придобита ОНС „доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“, с експертен капацитет, признат в научните среди и от стопанската практика;

- обективните и прозрачни изпитни процедури, отчитащи самостоятелната работа и творческия подход от страна на студентите не само към момента на полагане на семестриален изпит, но и през целия срок на обучението по съответната дисциплина;

- използваните съвременни образователни технологии, в т.ч. и изцяло в електронна среда;

- поддържаните ползотворни партньорски взаимоотношения както в областта на научните изследвания, така и в образователния процес, с представителите на застрахователната и социалнозащитната практика;

- предлаганото богато портфолио от специализации и квалификационни курсове за надграждане и обогатяване на знанията и уменията в областта на застраховането и социалнозащитните дейности по линия на следдипломното, факултативното и професионалното обучение.

Така очертани, силните страни на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов позволяват да бъдат изведени и неговите предимства, в сравнение с обучението по застраховане и социално дело, осъществявано в УНСС – София, ИУ – Варна и ВУЗФ – София:

- Традициите в обучението по застраховане и социално дело, установени в продължение на вече 83 години. Традиции, поставени още със създаването на Висшето търговско училище в гр. Свищов, неподвластни на времето и предопределени с волята на Дарителя – да се преподават науките по застрахователно дело.

- Солидният научноизследователски фундамент, обвързващ традициите и иновациите, намерил материален израз в богатата научна продукция и учебна литература, пряко свързани с проблемите на икономиката, организацията и управлението на процесите в сферата на застраховането и социалното дело, с принос към развитието на научното познание и стопанската практика, позволил разработването, поддържането, модернизирването и обновяването на учебните курсове, давали и даващи облика на специализираното обучение в Свищовското висше училище.

- Организацията на обучението, основано на балансиран систематичен подбор с активното участие на представители на стопанската практика на учебни курсове с модерна визия и актуално съдържание, функционално обвързани и в логическа последователност, осигуряващи общоикономически фундамент и взаимнодопълващи се и надграждащи се специализирани знания, умения и компетентности с приложен, експертен, аналитичен и управленски характер, необходими при текущото обслужване, оперативното управление и стратегическия мениджмънт на процесите и дейностите в застрахователния бизнес и социалнозащитната система.

3.2. Слабости на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Работата на водещата катедра и обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов не са лишени и от слабости. Изведени в духа на обективната самокритичност, като такива могат да бъдат посочени:

- недостатъчната публикационна активност на членовете на катедра „Застраховане и социално дело“ в издания с импакт фактор (Web of Science) и/или импакт ранг (Scopus);
- неудовлетворителното представяне на членовете на катедра „Застраховане и социално дело“ по отношение индекса на цитируемост по научна област;
- на практика липсващата научноизследователска активност на студентите от специалност „Застраховане и социално дело“;
- недостатъчната международна мобилност на студентите от специалността.

3.3. Предизвикателства пред обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Предизвикателствата пред обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ са свързани с редица фактори като: динамичните промени в икономиката, повишаване на изискванията за по-тясно обвързване на висшето обучение с потребностите на бизнеса, конкурентната среда по отношение на обучението между университетите в страната и чужбина, промените в Закона за висшето образование, засилване ролята на дистанционното обучение в резултат на пандемията, предизвикана от COVID-19 и др.

Като основни предизвикателства пред обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ могат да бъдат посочени:

- подготовка на висококвалифицирани специалисти по застраховане и социално дело, способни да се реализират на конкурентния трудов пазар;

- превръщане на Стопанската академия в предпочитан избор за кандидат-студентите, които желаят да се обучават в областта на застраховането и социалното дело;
- постигане на висока разпознаваемост на научната продукция на преподавателския състав;
- увеличаване количеството на публикувани материали в научни издания, индексирани в световни бази данни „Scopus” и „Web of Science”;
- интензифициране на връзките с бизнеса, държавната администрация и специализираните институции (КФН, НОИ, НЗОК, застрахователни компании и др.) за реализацията на съвместни инициативи с висока добавена стойност и в подкрепа на учебния процес;
- проучване възможностите и предприемане на действия за съвместно обучение с висши училища от други научнообразователни направления (например технически, педагогически и др.);
- развиване и поддържане на връзки с висши училища от страната и чужбина, предлагащи обучение по специалности, свързани със застраховането и социалното дело;
- развиване и усъвършенстване на дигиталните умения на преподавателите от катедрата и на студентите от специалността;
- привличане на студентите от специалността за участие в научни проекти и научни форуми съвместно с преподавателите;
- развиване на комуникативни и социални компетентности у студентите, свързани с ясно и разбираемо формулиране и излагане на идеи, проблеми и решения пред специалисти и неспециалисти, формиране на широк личен мироглед, показване на разбиране и солидарност с другите;
- активизиране работата на преподавателите и обективно и адекватно оценяване на приноса им за поддържане и повишаване качеството на учебния процес;
- развиване и обогатяване на електронните ресурси и технологичното равнище на обучението на студентите от специалността;
- развитие на учебната документация и перманентно актуализиране на учебното съдържание с активното участие на практиката и студентите от специалността съобразно динамиката на стопанската практика и конкурентната пазарна среда;
- стимулиране на международната мобилност на студентите от специалността.

4. Насоки за развитие на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Очертаните предимства и идентифицираните слабости и предизвикателства естествено предопределят и насоките на развитие на обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

А. По отношение организацията на учебния процес, (доколкото е във възможностите на обучаващата катедра):

- прилагане на по-голяма гъвкавост при съставяне на учебния график за редовно и задочно обучение с цел осигуряване на по-активно участие на студентите в учебния процес, в съчетание с техните професионални, семейни или лични ангажименти, в т.ч. и чрез едновременното провеждане на присъствено и електронно обучение;

- формиране на визия за съдържанието на учебните планове в ОКС „бакалавър“ и „магистър“ при евентуално преминаване към 3-годишно обучение в ОКС „бакалавър“ и 2-годишно обучение в ОКС „магистър“;

- разработване на компетентностен профил на специалност „Застраховане и социално дело“ в съответствие с Европейската референтна рамка на Ключовите компетентности за учене през целия живот от гледна точка на изискванията за успешна личностна и професионална реализация в условията на дигитална трансформация, мобилни общества и динамичен пазар на труда.

Б. По отношение модернизацията на обучението:

- чрез по-широко използване възможностите на електронното и дистанционното обучение, въвеждане на съвременни в съчетание с традиционните методи на преподаване, поддържане актуалността на образователния процес съобразно динамиката на трудовия пазар, общественото развитие, специфичните особености и потребности на младите хора, стратегическите документи за развитие на висшето образование и Стопанската академия, обвързване на обучението с бизнеса и развитието у студентите на компетенции, съобразени с потребностите на пазара на труда;

- чрез засилване на приложната насоченост на обучението чрез провеждане на занятия в реална среда;

- чрез трайно приобщаване на представители от практиката към процеса на обучението по застраховане и социално дело чрез привличането им като лектори и превръщането им в промотори на предлагания образователен продукт.

В. По отношение атрактивността на обучението:

- развиване на нови програми или учебни курсове, в т.ч. хибридни (осигуряващи знания и умения и от неикономически професионални направления, в партньорство с други висши училища), които да удовлетворяват възникнали потребности от кадри със специфични знания и умения в сферата на застраховането и социалнозащитните дейности;

- интернационализиране на предлагания образователен продукт чрез създаване на специалности, програми и курсове в областта на застраховането и социалнозащитните дейности на чужд език и създаване на съвместни програми с чуждестранни висши училища;

- привличане на практикуващи специалисти като обучавани, които, споделяйки знания и опит, да се превърнат и в обучавачи.

Г. По отношение връзките с практиката:

- интензифициране участието на представители на застрахователната и осигурителната практика не само при обсъждане на учебната документация, но и при преподаването на профилиращи дисциплини;

- съдействие в полза на бизнеса при набиране на кадри;

- ползотворно използване партньорските взаимоотношения на катедрата и провеждане на практически и научни семинари.

Д. По отношение работата със студентите:

- създаване на креативна учебна среда, формираща аналитични, дигитални и социални компетентности у обучаемите;

- насърчаване изходящата мобилност на студентите и докторантите;

- насърчаване участието на студентите и докторантите в научни проекти и научни форуми, съвместно с преподавателите;

- привличане на изявени студенти от специалността към обучение в ОНС „доктор“ и създаване на ползотворни работни взаимоотношения между научен ръководител и докторант;

- утвърждаване на проблемноориентираната съвместна и самостоятелна работа с аналитичен, дискуссионен и творчески характер с акцент върху формулирането и аргументирането на тези и решения като форма на изява на студентите в учебния процес;

- въвеждане на системно проучване на студентската удовлетвореност и поддържане на публична база данни за випускниците на специалността.

Е. По отношение на академичния състав:

- поддържане и утвърждаване на качествените характеристики, теоретико-методологическа уникалност, институционална идентичност и приложна насоченост на предлагания научноизследователски продукт като запазена марка на катедра „Застраховане и социално дело“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов;

- осъществяване на перманентни действия за повишаване квалификацията и научноизследователската активност на академичния състав на катедра „Застраховане и социално дело“ чрез постоянно актуализиране на знанията, уменията и компетентностите на преподавателите;

- ориентиране на научната дейност на преподавателите от катедра „Застраховане и социално дело“ към потребностите на практиката;

- провеждане на съвместни научни изследвания и обучения с участието на научни работници от висши училища в страната и чужбина и/или специалисти от практиката;

- осъществяване на мобилности с цел преподаване и/или изследвания като възможност за експанзия на предлагания образователен продукт в националното и глобалното образователно пространство.

Заклучение

Обучението по застраховане и социално дело придава особен облик на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Началото се свързва с далечната 1938 г., когато за първи път в университетското икономическо пространство се поставят основите на преподаването на застрахователната материя, за да се стигне до създаването на специализираната катедра „Застрахователно дело“ (1950 г.); обособяването през 1964/65 уч. г. на модулите за специализиращо обучение по „Застраховане“ и „Обществено осигуряване“ („Социално дело“ – от 1967 г.); изграждането на първата и единствена в България катедра „Социално дело“ (1968 г.); наложеното разкъсване на обучението в рамките на окрупнената специалност „Финанси, кредит и застрахователно дело“ (по модула „Застраховане“) и в нововъведената специалност „Икономика на труда“ (1972/73 уч. г.) и естественото повторно обединение в общата специалност „Застраховане и социално дело“ (1984 г.), водена от създадената едноименна катедра.

Отличителна характеристика на съвременното обучение по застраховане и социално в СА „Д. А. Ценов“ е неговата уникалност. Организирано в рамките на едноименната специалност, то се осъществява в два блока логически и систематически обвързани дисциплини, специализиращи в сферата на застраховането и социалнозащитните дейности в ОКС „бакалавър“, по три профилирани програми („Застраховане“, „Социален мениджмънт“ и „Здравен мениджмънт“) в ОКС „магистър“ и в рамките на Докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (Застраховане и социално дело)“, допълвани от богато портфолио специализации и квалификационни курсове за следдипломно, факултативно и професионално обучение.

Обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов има своите безспорни предимства, не е лишено от определени слабости и за пореден път е изправено пред сериозни предизвикателства, чието преодоляване изисква развитие, базирано на очертанятия пазарен профил на предлагания образователен продукт и в духа на постигнатата и отстоявана във времето симбиоза между традиции и иновации. Традиции и иновации, заявени с гордост от проф. д-р Минко Русенов (Известия на ВФСИ "Д. А. Ценов" - Свищов, 1956, стр. 269), който, по повод дейността на Свищовското висше училище, посочва, че тук, за първи път в България, е разработен един свършено нов отрасъл на българската икономическа наука – застрахователното дело, с експертно проучване и академично

преподаване на неговите икономически, организационно-технически и математически проблеми по подобие на западноевропейските университети. Традиции и иновации, подобаващо оценени и потвърдени във времето и от стопанската практика – няма звено или институция, осъществяващи дейност в сферата на застраховането и социалното дело, в които възпитаници на специалността да не заемат приложни, експертни, аналитични и ръководни длъжности във всички нива в техните организационни структури.

Използвани източници

- ВУЗФ. (2021а). *Програма „Застраховане, осигуряване и финанси“*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/candidate-students/bakalavar/zastrahovane-osiguryavane-i-finansi>
- ВУЗФ. (2021б). *Магистър - програми*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/programs/magistar>
- ВУЗФ. (2021в). *Програма „Застрахователен бизнес и риск мениджмънт“*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/programs/magistar/zastrahovaten-biznes-i-risk-menidzhmant#section18>
- ВУЗФ. (2021г). *Програма „Финансов мениджмънт на социалните и здравните системи“*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/programs/magistar/finansov-menidzhmant-na-sotsialnite-i-zdravni-sistemi#section14>
- ВУЗФ. (2021д). *Програма „Пенсионно и здравно осигуряване“*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/programs/magistar/pensionno-i-zdravno-osiguryavane>
- ВУЗФ. (2021е). *Програма „Финанси, застраховане и осигуряване“*. Извлечено от ВУЗФ: <https://vuzf.bg/finansi-zastrahovane-i-osiguryavane>
- Известия на ВФСИ „Д. А. Ценов“ - Свищов*. (1956). Варна.
- Институт за следдипломна квалификация при УНСС. (2021а). *Каталог 2021/2022*. Извлечено от Институт за следдипломна квалификация при УНСС: https://issuu.com/ipsprogram/docs/catalog_2021_2022
- Институт за следдипломна квалификация при УНСС. (2021б). *Институт за следдипломна квалификация - обучение за придобиване на правоспособност „Здравен мениджмънт“*. Извлечено от УНСС: <http://ips.bg/bg/events/20874/%d0%b7%d0%b4%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b5%d0%bd-%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%b4%d0%b6%d0%bc%d1%8a%d0%bd%d1%82.html>
- Институт за следдипломна квалификация при УНСС. (2021в). *Институт за следдипломна квалификация - специализация „Риск-мениджър“*. Извлечено от УНСС: <http://ips.bg/bg/events/19239/%d1%81%d0%bf>

%d0%b5%d1%86% d0%b8%d0%b0%d0%bb%d0%b8%d0%b7%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d1%80%d0%b8%d1%81%d0%ba-%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%b4%d0%b6%d1%8a%d1%80.html

История на ВФСИ „Д. А. Ценов“ (ръкопис). (1988). Свищов: Архив на Академичен музей.

ИУ - Варна. (2021а). *Социална сигурност и застраховане*. Извлечено от ИУ - Варна: <https://ue-varna.bg/bg/subject/3949>

ИУ - Варна. (2021б). *Финанси и иновации*. Извлечено от ИУ - Варна: <https://ue-varna.bg/bg/subject/462#info>

ИУ - Варна. (2021в). *Докторска програма „Финанси“ - характеристика и план на дейностите*. Извлечено от ИУ - Варна: <https://ue-varna.bg/uploads/filemanager/350/phd-programs/finansii.pdf>

ИУ - Варна. (2021г). *Център за професионално обучение*. Извлечено от ИУ - Варна: <https://ue-varna.bg/bg/p/7916/struktura/universitetski-tsentrove/tsentar-za-profesionalno-obuchenie>

Квалификационна характеристика на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“. (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“ - Свищов: [https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/КН-ФРОКЗ\(ZSD\)-bg.pdf](https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/КН-ФРОКЗ(ZSD)-bg.pdf)

Квалификационна характеристика на магистърска програма „Застраховане“. (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“ - Свищов: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/master/majors/1019/kh>

Квалификационна характеристика на магистърска програма „Здравен мениджмънт“. (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“ - Свищов: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/master/majors/1043/kh>

Квалификационна характеристика на магистърска програма „Социален мениджмънт“. (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“ - Свищов: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/master/majors/1042/kh>

Павлов, Н. (1998). *50-години специалност „Застраховане и социално дело“*. Свищов: АИ „Ценов“.

Павлов, Н., & Ерусалимов, Р. (2018). Непреходността на академичното наследство на Стопанска академия в застраховането и социалното дело. *80 години академично преподаване по застраховане и социално дело, 70 години специалност „Застраховане и социално дело“, 80 години традиции, лидерство, предизвикателства* (стр. 3-22). АИ „Ценов“.

Петров, М. (н.д.). Доклад за задочното обучение във висшето училище. Архив на Академичния музей на Стопанска академия – Свищов.

Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“. (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: https://www.uni-svishtov.bg/portal/file/Pravilnik_RASvSA_21.pdf

- Професионално обучение.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/continuing-education/profesionalno-obuchenie>
- Радков, Р. (2012). *Началото: протоколите разказват (Сто години от Завещанието на Д. А. Ценов)*. В. Търново.
- Разпис на лекциите 1937-1938 г.* (1937). Свищов.
- Следдипломно обучение.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/continuing-education/sleddiplomno-obuchenie>
- Специалност „Застраховане и социално дело“.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“ - Свищов: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/bachelor/majors/1002/overview>
- Станев, С. (1996). Коренна реорганизация. От *Академията през погледа на нейните ректори*. Свищов.
- УНСС. (2021а). *Прием бакалаври 2021*. Извлечено от УНСС: <https://priem.unwe.bg/bg/pages/12698/%d0%ba%d0%b0%d0%ba%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d0%b0-%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d0%b8 %d0%b4%d0%b0 d1%82%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b0%d0%bc-.html#600>
- УНСС. (2021б). *Застраховане и социално дело - Магистри УНСС 2021/2022*. Извлечено от УНСС: <https://www.unwe.bg/edinst/bg/pages/20753/%D0%B7 %D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%BE.html>
- УНСС. (2021в). *Квалификационна характеристика на спец. „Публична администрация“*. Извлечено от УНСС: http://departments.unwe.bg/Uploads/Department/padmin_042ca_05-2-%D0%9A%D0%A5-%D0%97%D0%9C-%D0%BC%D0%B0%D0%B3.pdf
- УНСС. (2021г). *Справочник за кандидат-магистри - 2021/2022 г.* Извлечено от УНСС: https://magistri.unwe.bg/Uploads/Magistri/_ab4ac_Spravochnik%20za%20kandidat%20magistri%202021.pdf
- УНСС. (2021д). *Магистри 2021/2022 - Специалности*. Извлечено от УНСС: <https://www.unwe.bg/bg/pages/11855/%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%86%d0%b8%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8.html#604>
- УНСС. (2021е). *Програма за конкурс за докторантура в УНСС по специалност „Икономика и организация на труда“*. Извлечено от УНСС: https://www.unwe.bg/Uploads/Main/3634f_27.pdf
- УНСС. (2021ж). *Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“*. Извлечено от УНСС: https://departments.unwe.bg/Uploads/Department/finance_bf441_%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0

- %B5%D0%BD%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%20%D0%A4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8.pdf
- УНСС. (2021з). *Докторанти (Подсайт на катедра „Публична администрация“)*. Извлечено от УНСС: <http://departments.unwe.bg/padmin/bg/pages/6826/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b8.html>
- УНСС. (2021и). *ДП „Организация и управление извън сферата на материалното производство (Публична администрация)“ (Учебен план)*. Извлечено от УНСС: http://departments.unwe.bg/Uploads/Department/padmin_3db1c_07-1-%D0%A3%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%9E%D0%9D%D0%A1-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80.pdf
- УНСС. (2021к). *Финансиране на публични услуги (учебна програма)*. Извлечено от УНСС: http://departments.unwe.bg/Uploads/Department/padmin_28f05_%D0%A3%D0%9F%208_%D0%A4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%20%D1%83%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B8%202017.
- Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ - задочна форма.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: [https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ\(ZSD\)-zad-sam.pdf](https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ(ZSD)-zad-sam.pdf)
- Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ - редовна форма.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: [https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ\(ZSD\)-red.pdf](https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ(ZSD)-red.pdf)
- Учебен план на ДП „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане и социално дело)“ - самостоятелна форма.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: [https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ\(ZSD\)-zad-sam.pdf](https://www.uni-svishtov.bg/portal/getFile/37/UPL-FPOKZ(ZSD)-zad-sam.pdf)
- Факултативно обучение.* (н.д.). Извлечено от СА „Д. А. Ценов“: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/continuing-education/fakultativno-obuchenie>

том 30, 2022 г.

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИКОНОМИЧЕСКИ
И УПРАВЛЕНСКИ
ИЗМЕРЕНИЯ
НА ОБЩЕСТВЕНАТА
ТРАНСФОРМАЦИЯ

том 30, 2022 г.

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2022 г.

АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИКОНОМИЧЕСКИ И УПРАВЛЕНСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ

ТОМ 30
2022

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

Издава се със средства от целевата субсидия за научна дейност на СА „Д. А. Ценов”, съгласно Наредбата за условията и реда за оценката и планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художествено творческа дейност.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Евелина Парашкевова-Великова	Главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любомир Иванов	Заместник-главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р Елена Маркина	Финансов университет при Правителството на Руската федерация, <i>Москва, Русия</i>
Проф. д-р Николае Панеа	Университет в Крайова, <i>Крайова, Румъния</i>
Проф. д-р Теодора Димитрова	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Анисоара Дуика	Университет Валахия, <i>Търговище, Румъния</i>
Доц. д-р Венцислав Василев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Венцислав Вечев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Здравко Любенов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любка Илиева	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Д-р Рейчъл Маритц	Университет в Претория, <i>Претория, Южна Африка</i>

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Радка Василева - стилев редактор на английски език
Антоанета Христова – технически секретар

© ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
© СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ”

ISSN 1312-3815

INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH
D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

SCIENTIFIC RESEARCH ALMANAC

ECONOMIC AND MANAGERIAL DIMENSIONS OF SOCIAL TRANSFORMATION

VOLUME 30
2022

TSENOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

This issue is funded by the state „Ordinance on the terms and procedure for the evaluation and planning, allocation and spending of the state budget funds in financing scientific or artistic activities, intrinsic to state higher schools” for the inherent to the „D. A. Tsenov“ Academy of Economics scientific activity.

EDITORIAL BOARD

Assoc. Prof. Evelina Parashkevova-Velikova, PhD	Editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov, PhD	Deputy editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Prof. Elena Valentinovna Markina, Ph.D.	Financial University Under The Government Of The Russian Federation, <i>Moscow, Russia</i>
Prof. Nicolae Panea, PhD	University of Craiova, <i>Craiova, Romania</i>
Prof. Teodora Dimitrova, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Anisoara Duica, PhD	Valahia University of Targoviste, <i>Targoviste, Romania</i>
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Ventsislav Vechev, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Dr Rachel Maritz	University of Pretoria, <i>Pretoria, South Africa</i>

Anka Taneva – stylistic editor
Sen. Lect. Radka Vasileva - translator
Antoaneta Hristova – technical secretary

© INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH
© D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Пазари, управление и иновации в икономиката на знанието

- Борислав Борисов, Евелина Парашкевова, Михаил Чиприянов,
Христо Сирашки, Елица Лазарова, Надежда Веселинова,
Юлиян Господинов, Мариела Стоянова, Йордан Колев**
Административен капацитет за регионално планиране
в контекста на интегрираните териториални инвестиции 7
- Иван Марчевски, Ваня Григорова, Радослав Йорданов,
Криста Нейкова**
Профилиране на българските потребители
на туристически продукти..... 42
- Маргарита Шопова, Евгени Овчинников, Тихомир Върбанов**
Статистически измерения на цифровата икономика..... 75
- Пламен Йорданов, Румен Ерусалимов, Венцислав Василев,
Николай Нинов, Анелия Панева, Валентина Нинова,
Таня Илиева, Маргарита Николова, Йордан Йорданов,
Жанета Ангелова, Николай Илиев**
Обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ –
Свищов – състояние, проблеми и перспективи..... 106
- Тодор Кръстевич**
Разкриване на закономерности при пазаруване
в среда на големи данни 138

Раздел II

Финансова стабилност, икономически политики, регулации и устойчиво развитие

- Марияна Божинова, Любка Илиева, Любомира Тодорова,
Павлин Павлов**
Състояние и възможности за развитие на българския туризъм
в условията на COVID-19..... 183

Силвия Костова, Красимир Кулчев, Дияна Иванова Аналитични модели при оценка на финансовата устойчивост на предприятията.....	214
---	-----

Раздел III

Глобализация, конкурентоспособност и сътрудничество за интелигентен растеж

Таня Горчева, Здравко Любенов, Ивайло Петров Международната производствена специализация и мястото на българската икономика – тенденции и перспективи.....	247
Галина Чиприянова, Венцислав Вечев, Галя Иванова-Кузманова, Радосвета Кръстева-Христова Изследване на актуалните тенденции пред счетоводната професия.....	279

CONTENTS

Section I

Markets, Management and Innovations in Knowledge Economy

- Borislav Borisov, Evelina Parashkevova, Mihail Chipriyanov, Hristo Sirashki, Elitsa Lazarova, Nadezhda Veselinova, Yuliyana Gospodinov, Mariela Stoyanova, Yordan Kolev**
Administrative Capacity for Regional Planning in the Context of Integrated Territorial Investments 7
- Ivan Marchevski, Vanya Grigorova, Radoslav Yordanov, Krista Neykova**
Benefit Segmentation of Bulgarian Tourist 42
- Margarita Shopova, Evgeni Ovchinnikov, Tihomir Varbanov**
Statistical Dimensions of the Digital Economy 75
- Plamen Yordanov, Rumen Erusalimov, Ventsislav Vasilev, Nikolay Ninov, Aneliya Paneva, Valentina Ninova, Tanya Ilieva, Margarita Nikolova, Yordan Yordanov, Zhaneta Angelova, Nikolay Iliev**
The Training in Insurance and Social Affairs in D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov – State, Problems and Prospects..... 106
- Todor Krastevich**
Uncovering Shopping Patterns in Big Data Environments..... 138

Section II

Financial Stability, Economic Policies, Regulations and Sustainable Development

- Mariyana Bozhinova, Lyubka Ilieva, Lyubomira Todorova, Pavlin Pavlov**
Current State and Opportunities for Development of Bulgarian Tourism in the Conditions of COVID-19 Pandemic 183

Silviya Kostova, Krasimir Kulchev, Diyana Ivanova Analytical Models Applicable in Assessing the Financial Sustainability of Enterprises.....	214
---	-----

Section III

Globalisation, Competitiveness and Cooperation for Intelligent Growth

Tanya Gorcheva, Zdravko Lyubenov, Ivaylo Petrov International Production Specialization and the Place of the Bulgarian Economy - Trends and Perspectives	247
Galina Chipriyanova, Ventsislav Vechev, Galya Ivanova-Kuzmanova, Radosveta Krasteva-Hristova Investigation of Current Trends of the Accounting Profession	279

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 30

**ИКОНОМИЧЕСКИ И УПРАВЛЕНСКИ ИЗМЕРЕНИЯ
НА ОБЩЕСТВЕНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ**

Даден за печат на 09.02.2022 г., излязъл от печат на 24.03.2022 г.
Поръчка № 18798, тираж: 100 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А

ISSN 1312-3815

